
Михаило Петра Вукас

КРВАВИ ПУТ

BLODVEIEN

Топлица 1941–1942.



АКАДЕМСКА МИСАО
Београд 2017.

Михаило Петра Вукас
КРВАВИ ПУТ - 1

Рецензенти
Милован Витезовић
Миљурко Вукадиновић

Издавач
АКАДЕМСКА МИСАО
Бул. краља Александра 73, Београд

Графичка обрада и њрелом
Жељко Хрчек

Дизајн корица
Зорица Марковић, академски сликар

Штампа
Академска мисао, Београд

Тираж
300

ISBN 978-86-*)) љ) +%žS

НАПОМЕНА. Фотокопирање или умножавање на било који начин или поновно објављивање ове књиге – у целини или у деловима – није дозвољено без претходне изричите сагласности и писменог одобрења издавача.

Обелиск за незаборав

Овај је роман посвећен српским интернирцима у нацистичким логорима широм Европе.

Нека текст у целини буде обелиск за незаборав а сваки део понаособ подарен:

- Топлици као спомен на бугарски и нацистички терор,
- Немачкој као трн за безобзирну идеологију расизма,
- Норвешкој као израз поштовања покрету отпора,
- СФРЈ као опомену за грех над преживелим повратницима.

Нека свака реченица залепрша попут латице на лахору

Нека сваки тучак у цвету обележи место страдања

Свако зрно полена пренесе сав мој бол док сам ово писао



РАСПОЛУЋЕНА МЛАДОСТ

1941, 1942. год.



Великог избора није било:

Немцима у руке
или на Јастребац



Ови редови су посвећени родољубима који су се одупрли окупаторима Србије

Ad honorem (у њихову част)

Узлетели су

Alis volat propriis (лете на својим крилима)

Уздигли су се до неба

Per aspera ad astra (кроз муке до звезда)

У незаборав

Ad infinitum (у бесконачност)

За отаџбину

Amor patriae nostra lex (љубав према отаџбини
је наш закон)

Дар од срца

Ab imo pectore (из свег срца)

Лета Господњег 2016.

Гетеборг, Шведска

Аутор:
Михаило Петра Вукас
торакални (плућни и
кардиоваскуларни)
хирург (у пензији)

Уводна реч

Године пролазе.

Смењују се годишња доба.

Све што те окружује прати циклус промена. Физичких. Биолошких.

Све има своје време. (народна пословица)

Време је одредница.

Време је једна од три димензије.

Време је мерна јединица.

Време је дефинисано секундама, минутима, данима, месецима, годинама, вековима. У физици, у математици јасно дефинисано.

Како онда да је $C = V \times T^*$

Алберте, ти узео брзину као константу али додао принцип релативитета. Паметно велиш да су физички закони независни од кретања посматрача и додајеш – *ако се равномерно креће.*

А ако не?

А, ако се не креће?

*Пут у времену; Специјална теорија релативности је подстакла много другачији начин размишљања о простору. Показала је да дужина, маса и енергија неког тела нису сталне већ да су ове величине уско повезане са брзином. Ајнштајнова теорија је појам времена увела као нову "димензију". Можда највећи допринос СТР био је везан за допринос који је дала другачијем схватању појма времена.

Алберте, живот је у сталном кретању.

За тебе је и брзина светлости била константа.

За тебе, за науку – да.

За мене и све око мене, изнад мене, испод мене – све се мења. У мом животу нема биолошких константи. У времену. У простору. Ни брзина није константа. Време тече. Не може бити константа. У физици јесте. У животу, мом – биолошком – никада. Свет доживљавам другачије. И ако је исти. А и није.

Ја теби верујем. Ваљало би – и ти мени. Срце у мојим рукама стоји 10, 15, 20 минута. Некад му треба да поново проради исто толико. Други пут му треба секунд, два. Моја теорија релативитета. Биолошка теорија у времену и простору. Живота на земљи и на оном другом свету. Ако га има. Ако у то верујеш. Теорија релативитета оца Мардарија* Промена у времену. Промена у простору.

Време и простор.

Две димензије живота.

Нека. Нека их физичари ограниче. На табли. У природи је другачије. За око, за ухо, за додир, за мирис... Другачије за чула и двоножног и четвороножног биолошког света. И за кенгуре? Мајмуне? Наравно. Час скачу на две, час се веру навише са четири ноге. Имају и реп да помогне кад се упуте наниже. Неограничена слобода кретања? На први поглед. У времену. У простору.

А мртва природа?

Камен је сџамен. (народна пословица)

А није.

Време и камен њојеге. (народна пословица)

Ту су вода и ваздух? На земљи. При земљи. У земљи.

Где су ту светлост, мрак? Сунце и месец? Стално на небу. На земљи само повремено присутни.

А ја шџа ћу, а ја како ли ћу... (П. П. Његош)

* Православни манастир Режевићи, Црна Гора.

Суочи се Његош са реалношћу. И Ајнштајном. Са врха Ловћена поглед се лако загуби негде у даљини. И мисли заблуде. У бесконачност. Бесконачност времена и простора. Његова константа би и оста за света и века. Бесконачност. И вечност.

Време тече. По мени лети. Некад као ластавица. Некад као слепи миш. А са Ловћена соко кличе.

Време протиче. Некад као бујица. Некад као тиха вода. А увек брег рони. Некад пуже.

Као корњача. Може и мало спорије. Као пуж. А обоје изнесу своју кућу. На хумку у шуми. Пропланку. И на врх брда стижу. Пужу у (свом) времену. Пужу у свом простору.

Бесконачност у времену и простору.

„Ту је негде Бој своје сјанишће нашао. На земљи оставио ваздух и воду. За човека планетију спремио.“

Мудре речи изрече попа.

Учитељ се узврпољио.

„Ошкуд онда врсте свећа што на земљи живи? Ко их сврсја? Дрво, животињче и човек се из нечећа развили?“

Поп и учитељ. Вера и наука.

Да обичног човека збуне? За учене мудро срочено: веронаука. Да обоје деца у скамијама, клупама уче. У цркви. У школи. Неко научи. Неко не.

Ум царује а снаја кладе ваља. (народна пословица)

Вазда било. Памет и снага.

Смијешано најлакше се њије.

Опет Петар Петровић погодио у сригу.

Време и простор.

И човек у бесконачности и времена и простора. А опет ограничен. Од Бога? Од природе?

Све што се роди мора и да умре. (народна пословица)

Кад и где – оста без одговора. Бар у овој причи.

Јунак, Драгиша, се у Топлици родио. Школу о животу у скамији учио. За живот на Јастрепцу спремио.

За Ајнштајна, Његоша никад чуо.

За Бога јесте.

Чуо. Никад срео.

А цео живот по Ајнштајну и теорији релативитета проживео. Некад као ластавица пролепршао, некад као пуж отпузао. Понекад је пожелео да је соко са Јастрепца био. Крила да је имао. Понекад кртица би била бољи избор.

Живео и преживео. И у добру и у злу. Могао је. Мајка га млеком подојила. Топлица водом напојила. Јастребац, да преживи, спремио.

Надживео незване госте у Топлици. На узаврелом Балкану. Преживео непозван у госте стигао. На далеком хладном северу. Упознао нечовека-надчовека. Злотвора, али и добратора. Непријатеља и пријатеља. Залеђену душу убице и топло срце пријатеља, Норвежана.

Имао се рашџа и рогџи. (П. П. Његош)

Снага је наша планинска ријека
Њу никад, нико уставити неће...
Ми пут свој знамо, пут богочовјека,
И силни, као планинска ријека,
Сви ћемо поћи преко оштра кама!

(Алекса Шантић)

Рецензија – Милован Витезовић

Кад човек као што је Михаило Петров Вукас, хирург и хуманиста целог свог живота данашњег, са таквим искуством и таквом чашћу крене да записује свој живот, он тиме еведочи не само о свом животу и раду, не само п животу своје породице, већ и о својој епохи и своме народу.

Тешко да је и према једном народу епоха била неправедна толико као према његовом српском народу. Толико да се може говорити о неправедном веку и о најтежем искуству историје.

Када је оставивши скалпел, Михаило Петра Вукас није пошао у пензију, већ се латио пера и почео завидан књижевни рад.

Почевши да записује што не треба да заборави долазило му је све више оног што се сећа и што не треба и не сме да заборави. И да не заборави само он, већ и да не заборави цео његов народ, јер се само на тај начин духовно и историјски спашава да би се тако и обнављао.

Тако је настајао писац и тако му се биографија почела претварати у томове. Томове спаса – да зна зашта је живео.

Његов успех је колико у вредном и веродостојном сведочењу толико и у књижевној вештини да то све саопшти уверљивим и непоредивим, користећи се слободама које себи дозвољава да ништа не прећути.

Хирушки посао којим је вукао спасилачке резове, већ му је учинио и мисли лековитим. Њих је таквим записивао.

Што се стила тиче он је чист као што су чисте и истине које исписује. Дакле, онако како је давно на додели Нобелове награде књижевник Бифон рекао: *стил је човек*. Стил у овим томовима је Вукас.

Колико је све добро исписано сведочиће његови читаоци. Ове књиге постају и њихово посредно животно искуство. Уз захвалност Писац је кренуо од себе, а стигао до њих и њиховог искреног прихватања. Његове књиге нам се чине као да се саме пишу. Читају се отворених очију и разрогаченог ума.

У историска збивања која су, то овој прилици ова писања покренула, као суочење са судбином свога народа, доктор Вукас је ушао као лекар, хирург и постао веома вредан национално драгоцен писац. Чињеница да се писац потписује и очевим именом као Михаило Петра Вукас указује на његово велико поштовање предака и упућује на потомке, а садржина ових књига упућује на наслеђе које не смеју заборавити, како то песник каже:

*Сви ми дујујемо себе некој деци
Будимо пошомци да би били ђреци.*

(Брана Црнчевић)

Она суза која је канула спада у сузе које преливају океане. Не треба издвајати неке посебне наслове ових томова, али последњи „*Крвави ђуи*“, који је само посредно аутобиографски дирљиво указује како је, историја повезала Србе и Норвежане.

Добро дошао у српску књижевност доктор Вукас, таква нам је подршка спасавајућа.

15. 03. 2017

Београд, *Пролеће*

Милован Витезовић

Хронотоп у прозном опусу Михаила Вукаса /од „из ока је суза канула...“ до „крвавог пута“/

*„Хронолош одређује уметничко јединство књижевности
дела и његов однос према реалној стварности“*

Михаил Бахтин

1.

Категорија времена и простора, укрштање временског и просторног низа, као и преплитање историјског и друштвено-јавног са личним и чак приватним, по Бахтину су превасходно средство за читање, разумевање и вредновање историјских романа. У прозном делу Михаила Вукаса (1939) јединство хротопа једна је од најузбудљивијих и органских показатеља стилских и поетичких, књижевног поступка и стилске технике која одређује и ритам и боју казивања а може послужити и као „шифра тумачења и разумевања“.

То је поступак који исказује стваралачки индивидуалитет писца и омогућава му да заснује сопствену интегралну визију света и доживљаја живота а читаоцу може понудити сабирно место вредносних судова о целокупном прозном делу, ликовима, типу наративе, интонацији казивања и сл. елементима

укупног сагледавања појединачних дела. На темељу истраживања „видљивих и невидљивих сродности“ у прозном опусу овог аутора хронотоп је један од поузданих кључева тумачења па смо му у овом раду прибегли, јер чини да спрега догађајних и асоцијативних низова и лирских пропламсаја буде изрази-тија и уметнички делотворнија.

У петокњижју „Из ока је суза канула. Зашћо“ временски одсечци су различити од књиге до књиге. Крећу се од деценије, до неколико деценија, уз константну приповедачку позицију. Наиме, писац је наратор или свезнајући приповедач који се јавља као троструки субјект: учесник, сведок и интерпретатор догађаја, нека врста пишчевог алтер ега. Циљ је да се објективизацијом и субјективизацијом догађаја просторно-временској димензији да пуноћа доживљаја проласка времена, као проток реалне космичке енергије. Епски и лирски субјекат се стапају – потреба за објективизацијом благо потискује субјективизам. Писац настоји да успостави доживљај историјске егзистенције – неку врсту хронике – аутобиографије о другима. Приповедање тј. хроничарење се одвија из перспективе првог лица, али аутор усложњава позицију наратора тако што причу развија у више праваца, што повремено доноси специфичан однос наративне инстанце према садржају који приповеда.

Кретање кроз време прати и кретање кроз простор. Има асоцијативних преношења у релативну прошлост и будућност, а на структурном плану наглашена је фрагментарност па се стиче утисак да аутор све чини да приче не заокружи и тако доприноси динамици приповедања. Развојна линија прозног искуства овог аутора креће у петокњижју од од евокативне њовесџи, у разним варијатетима, и поред помака временских до десет и више година, није линеарна већ прстенаста и поред присуства једног наратора, неке врста свезнајућег приповедача.

Криза приповедачког субјекта се најчешће надомешћује поступком циклизације који настоји да прати понављање историјских циклуса. Ипак, због релативне краткоће временског периода и поред убрзања историје у петокњижју је циклизација је донекле „прикривена“. Та тежња ка циклизацији видљива је у чињеници да писац у својим делима прибегава

циклусном окупљању грађе а у прозној стратегији користи и петокњижје и двокњижје и трокњижје...

У „Судбини истине“ (1-2), временски и просторни оквир је драстично сужен. Хрватско ратиште – 1992 и Босна – 1993. „Време ратовања „, са једне стране а са друге скривени токови историје кад је нека врста „ратног прекида“. Наравно да нам историја пружа „више клања но орања“ па је удес и страдалаштво претежујуће. Епски и лирски субјекат се стапају и чине својеврсни прозно-поетски амалгам.

„Судбина истине“ приказује човека у судару са историјом која полази од братоубилаштва и нуди нам, пре свега визију „многострадалне Босне“, визију која добија изразитију трагичку ауру. Тумачећи психологију индивидуалне и колективне свести ми можемо да пратимо очигледан судар „великог времена“ (историјског удеса) и „мале егистенције“ (појединачне судбине).

Психологија простора наглашава се сужавањем простора – као да се ратује на ничијој територији! Наравно психолошко нијансирање присуствује у оквирима контраста: правда – неправда, патње и мучења, невиност и кривица, тескоба и неслобода, добро и зло, мање зло и веће зло, кратка радост и дуг страх, обични људи и „ћошкасти“... Писац користи технику портретисања (динамичко чешће но статично, ситуационо па и овлашно, пејзажно, експресивно, брзо, у неколико потеза...). Прибегава писац промени капацитета приповедања: неизбежно аутобиографско ређе смењује са фикционалним, али чешће се аутонарација разлиста ва и помера од ја-лик, на ја-наратор, или ја-протагониста на ја-сведок, па и до неке врсте „удвајања“ нарације и покушај да се у причу умеша и анти-приповедач. Тада се, најчешће, медитавно и поетско стапају, а замах им даје драматика казивања и особена лиризација која доприноси да се овај историјски роман може читати и као поетски.

На плану композиције и структурирања аутор често користи уланчавање где се јављају и пролог и епилог, фокус и климакс, а почесто и поента која је нека врста моралне катарзе и мисаоне кристализације. Метафоричност и мудрост, сугестивност језика и лиризације која прати драматизам приче или уопште самог излагања. Кратке приповедне целине, засноване на осветљавању једног догађаја, епизоде, геста... исечци из

живота, призори, душевна узнемирења, више су лирска чарања но епска ткања идеја, слика и сугестија.

„Хумке“ су нека врста историјске читанке где нас једино оне упућују на историјски удес и опасност од заборава. Подсећајући на просторно-временске чворове као опомену и незаборав, неку врсту хуманистичког регулатива цивилизацијског и националног, пре свега. Нешто с чим човек траје и опстојава. Наравно да је хронотоп промењен и да је овде фрагментизација прича надомешћена причањем и лирско-мисаоним заокружењем која нуди једну нову димензију поштовања предачке традиције и вере у национ. Документарно у овој прози је у садејству са документаристичким, реалистичка линеарност је ометана повишеном температуром и извесном егзалтацијом која иде ка томе да аутор жели да подигне споменик не само породици и прецима, већ роду и времену. Знаци поднебља су хумке и оне се део енергије душе коју преноси вера у породицу и род, у оно што нас одржава и потврђује наш идентитет.

2.

Чини се да је најзахвалније полазиште које се може читати и разумети и као право поетичко уоквирење прозног опуса Михаила Вукаса, узети два (ауто)поетичка става од два сасвим поетички удаљена писца: Давида Албахарија (1950) и Иве Андрића (1892-1975).

Тако Албахари у „Цинку“ (1988) каже: „Прича сам ја. Уколико не ѿовори о мени, ѿрича не ѿовори ни о коме“, док Андрић тврди: „Осећам да сѿално радим на истѿој сѿвари. За мене је ѿосао ѿисца као и ѿосао ѿкаља или, још ѿачније, ругара“ (РАЗГОВОРИ, 97). Нобеловац у више наврата ову поетичку мисао варира и продубљује. Читамо (РАЗГОВОРИ, 55): „Имам уѿисак да неѿресѿано једну ѿе истѿу бескрајну ѿричу обрађујем у различитѿим формама и ѿод разним насловима. И ѿако ће биѿи све док ми ѿеро не ѿагне из руку.“

Ласно је утврдити да Вукас у свим досад објављеним књигама: петокњижју („Из ока је суза канаула. Зашѿѿо“, 2015), у двотомној „Судбини истѿине“ (2016), у двотомној а троделној „Хумке“ (1-2, 2016) у епицентру казивања (приче и причања) присутан је – као што смо већ показали – као троструки субјект:

учесник, сведок и интерпретатор догађаја. Међутим, казивачко ја које је врло блиско ауторском гласу није оно нарцисоидно ја-пуноглавац, већ једно ја које има ауру а то је породица. Као нуклесус и поглед на свет. И то не било која породица већ српска, данашња по много чему раслојена, угрожена, специфична, наша...

Приметно је да се причање у првом лицу благо померало, из књиге у књигу, од *личној* ја преко *породичној* ја и да је у „Хумкама“ дотакло и опште ја, ја српског колективитета.

У новом роману „Крвави љуџи“ (1-3) аутор по први пут мења и хронотоп и позицију приповедача.

И временски и просторни рам је још шири и још специфичнији. Скоро цео век српско-страдалнички двадесети (иза Великог рата до Другог, логори и утамничење, па иза Другог рата у зрели /окрорели комунизам), а простор покрива добар део Европе (од Топлице до Немачке, од Немачке до Норвешке, од Норвешке до Шведске па до Топлице).

Галерија ликова је шира него у другим књигама (и главни и споредни и бочни, и епизодни, али и безимени и „пролазни“ ликови...). Такође, крупна промена – главни јунак није сам наратор већ Драгиша, блиски сродник. Наравно приповедачака позиција се мења. Нема више првог лица. Пре би се могло рећи да је писац не-лик у приповедној ситуацији.

Такође и „временска дистанца „или „суд времена“ своје дописују преко оног што нису сачували породично сећање и већ прашњави документи.

Михаило Вукас и ту апелује да се заборав победи, као и толико пута у својим романима..., увек устајући кад је угрожен каталог хуманистичких вредности (част и слава, поштење и истинољубивост, младалачки идеали и заноси, храброст и жртвовање...) а све у „рату који је требао да оконча све ратове“ и „уздигне лик новог слободног човека“... Тим пре, јер се показује да ја народ уместо да постане „херој историје“ (синтагма Добрице Ћосића) постао трагична жртва историје и њених доминантних насилничких идеологија.

Аутор у овој трилогији користи и тзв. наратолошке паузе и заграде где лирско постаје пејзажно и амбијентално. Та дескрипција има лирски квалитет, али не онај који смо досад могли да препознамо у Вукасовим романима. Посебно успешно их писац користи у финишу романа кад природа бива

упечатљив декор душевног стања главног лика и сиве комунистичке социјално-политичке позадине (комесари, Озна, рат са неистомишљеницима).

Овај роман захвалан за наше разматрање можда је и најамбициознији прозни подухват досад овог све захукталијег писца који је очито широко оцртао своју прозну космогонију засновану на особеној етици и посебној изражајности.

Миљурко Вукадиновић

Садржај

Обелиск за незаборав	3
РАСПОЛУЂЕНА МЛАДОСТ 1941, 1942. ГОД.	5
Уводна реч	7
Село подно планине.....	11
Магареће године.....	15
А да понекад послушају и „шумске” и матер – оће Истина, само понекад	17
Шајкача.....	20
Јастребац	23
Да сам вам душманин не бих вас живе поздрављао.....	26
Баш би ме интересовало шта оће од вас двојице	29
Шта како? Па нису они једини у мајке. И нас две сте родиле.	31
Заклетва.....	33
А ви тако дочекујете сестре? А оне ноге изубијале да вас нађу.....	37
Није пазио где гази	42
За покој душе	46
У гробовима су само главе	48
... не ваља. Никога не слушају. Ни оца. Ни мајку. Ма, ни Бога	50
Народни збор.....	52
Порука је била јасна. Извуци Милана што пре	54

Хладног нису могли да ухапсе али Драгишу јесу	57
Немци и Бугари кренули у офанзиву	60
Зар то доле догорело до.....	62
Много их долази. Много. Десет, двадесет пута више од вас овде	64
Је л' би ти да са њима останеш?.....	66
Ја данас нисам ништа Богу згрешио	68
Сав народ из села сатераше у гомилу испред цркве.....	71
Да је само до мене – лако би ми. Ама и Бугари и Немци и знају и умеју	74
Слабији се мора повући са белега	77
Обојица дајемо глас Његошу	78
Лепа прича са лепим крајем и још лепшим глумцима	80
Слободна паљба али само кад имаш Швабу на нишану	84
Па шубара и шајкача нису исте?.....	87
... оружје носи са цевима обореним према земљи	90
Значи ви сте војска а они четници. Каква је ту разлика?	92
Живот се вратио у Цветину кућу	97
Лекције су скупо плаћали	100
Зелене очи	101
Није то било јуче – па одмах нестало. Било је јуче – па остало.	104
Добро дошли мајци. Ужелела вас се. Ајде да вас пољубим .	106
Одакле долазиш, синовче?	109
Непријатељ на две ноге	113
Нема га. Нестао. Нешто га одвукло у таму.....	115
Нема га. Нестао. Нешто га одвукло у таму.	118
Унутрашњи бол је био кудикамо јачи.....	120
Они су за Немце безвредни. Верујем да их стрељају сваки дан	125
Синоћке их Немци одвели на воз. Немци или Швабе са оно СС и мртвачку главу	129
Очи упрла у Цвету. Очекује поругу. Дочека је осмех.	132
А да је договора било... ..	134
Ми ту немамо команду. Ту је СС једини што се пита.....	138
Ово су они што су вешали у Блацу.....	141

Није био тамо	142
И они су хришћани	145
... не дам те сејо... не да тебе твој бата... ..	147
РЕЦЕНЗИЈЕ	
Рецензија – Милован Витезовић	150
Хронотоп у прозном опусу Михаила Вукаса /од „из ока је суза канула...“ до „крвавог пута“/	152

Издавач

Академска мисао

Приморска 21, Београд

Тел./факс: +381 11 3218 354

Марко Вујадиновић, дипл.ел.инж..
+381 63 30 10 75
marko.vujadinovic@akademiska-misao.rs

Александар Рашковић, дипл.ел.инж..
+381 63 30 10 65
sasa.raskovic@akademiska-misao.rs

www.akademiska-misao.rs

office@akademiska-misao.rs

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31
821.163.41-94
821.163.41.09 Вукас М.

ВУКАС, Михаило П., 1939-

Крвави пут = Blodveien. 1, Топлица 1941-1942. /
Михаило Петра Вукас. - Београд : Академска
мисао, 2017 (Београд : Академска мисао). - 160
стр. : илустр. ; 25 см

Тираж 300. - Стр. 150-151: Рецензија Милован
Витезовић / Милован Витезовић. - Стр. 152-157:
Хронотоп у прозном опусу Михаила Вукаса /од
"из ока је суза канула..." до "крвавог пута"/ /
Миљурко Вујадиновић.

ISBN 978-86-7466-682-1

а) Вукас, Михаило (1939-)
COBISS.SR-ID 234996748
